

Mokymų medžiaga projekte
„IMPROVING VICTIM SUPPORT DURING CRIMINAL PROCEEDINGS: ANTI-TRAFFICKING TRAINING FOR CRIMINAL JUSTICE SYSTEM“

This project is funded by The Programme Prevention of and Fight against Crime (ISEC) of the European Union. „Improving Victim Support during Criminal Proceedings: Anti-Trafficking Training for Criminal Justice System” (HOME/2012/ISEC/AG/4000004346)

Talinas 2015

TURINYS

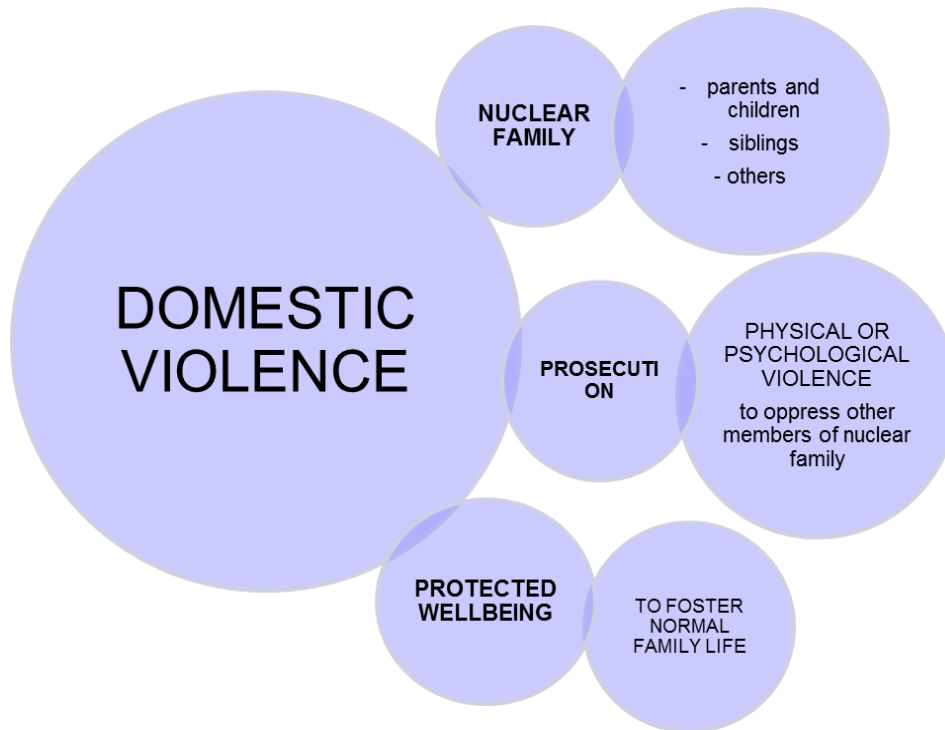
IVADAS.....	3
KAS YRA SMURTAS ŠEIMOJE?.....	4
Konfliktas šeimoje ir smurtas šeimoje	5
PREKYBA ŽMONĖMIS.....	6
SMURTAS DĖL LYTIES.....	8
AUKOS POŽYMAI	10
Su fizine ir dvasine sveikata susiję ženklai	11
Su santykiais susiję ženklai	12
Su ekonomine padėtimi susiję ženklai	12
PRIEŽASTYS, KODĖL AUKA NEPASITRAUKIA	13
SMURTAUTOJO POŽYMAI	15
SMURTO TYRIMAS.....	17
SMURTO RŪŠYS	18
PASEKMĖS	20
MITAI IR FAKTAI.....	25
REKOMENDACIJOS TYRIMO ĮSTAIGOMS	28
AUKĄ PALAIKANTIS TYRIMAS	31
Kaip elgtis su auka, kuri ateina į policiją informuoti apie nusikaltimą?	31
Bendravimo su auka metodai	33
Aukos apklausos rekomendacijos.....	34
Rekomendacijos policininkams.....	35
Literatūra.....	39

ĮVADAS

2014 metų balandžio 9–10 dienomis Taline vyko projekto „Improving Victim Support during Criminal Proceedings: Anti-Trafficking Training for Criminal Justice System“ mokymai, per kuriuos buvo kalbama apie smurto šeimoje, prekybos žmonėmis aukas ir tarptautinius teisės aktus. Mokymų medžiaga surinkta į leidinį, skirtą naudoti specialistams, kurie savo darbe susiduria su prekybos žmonėmis ir smurto šeimoje aukomis.

Mokymo medžiagoje rasite skaidrių su paaiškinimais prekybos žmonėmis ir smurto šeimoje tema. Mokymo medžiagos pakaks dviejų dienų trukmės mokymams.

KAS YRA SMURTAS ŠEIMOJE?

Europos Tarybos konvencijoje „Dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo“ smurtas šeimoje apibrėžiamas taip: smurtas šeimoje apima visus fizinio, seksualinio, psichologinio ar ekonominio smurto aktus, kurie vyksta šeimoje, namuose ar tarp esamų ar buvusių sutuoktinių arba partnerių nepriklausomai nuo to, ar smurtą vykdančias asmuo gyvena ar gyvena su auka viename gyvenamajame plote.

Smurtas šeimoje apima šias situacijas:

- prieš esamą ar buvusį sutuoktinį (-ę) arba partnerį (-ę) nukreiptas smurtas, toliau vadinamas poros smurtu,
- vaikų išnaudojimas,
- smurtas tėvų (senelių) atžvilgiu,
- smurtas tarp seserų ir brolių.

Smurto šeimoje sąvoka neapima įvykio vietos. Smurto veiksmas gali vykti aukos arba smurtaujančiojo gyvenamojoje vietoje arba už jos ribų, pavyzdžiui, gatvėje, svečiuose ar kitur.

Poros smurtas – esamo ar buvusio sutuoktinio ar partnerio padarytas nusikaltimas, kuris apima elgsenos kontrolę, psichologinį, fizinį ar ekonominį smurtą arba seksualinę prievartą, kuri aukai gali sukelti psichologinę žalą ir fizinį skausmą. Gali būti smurtaujama ir santykiams pasibaigus, kai auka ir smurtautojas negyvena bendrame būste.

Smurtas prieš moteris reiškia bet kokią lytinį smurtą, kuris gali sukelti moterims fizinę, seksualinę ar psichologinę žalą ar kančią, įskaitant grasinimus atlikti tokius veiksmus, prievartą

arba savavališką tiek visuomeninio, tiek asmeninio gyvenimo laisvės atėmimą. Šioje medžiagoje smurtas prieš moteris apžvelgiamas tik šeimos ir poros santykių kontekste.

Netinkamas elgesys su vaikais gali būti apibrėžiamas kaip už vaiko gerovę atsakingo asmens netinkamas fizinis, psichologinis ar seksualinis elgesys su vaiku iki 18 metų amžiaus, jo palikimas be priežiūros ar kitoks netinkamas elgesys, galintis kelti vaikui pavojų arba pakenkti sveikatai ir gerovei. Netinkamu elgesiu su vaikais laikomas ir vaiko matomas smurtas tarp tėvų ar kitų šeimos narių.

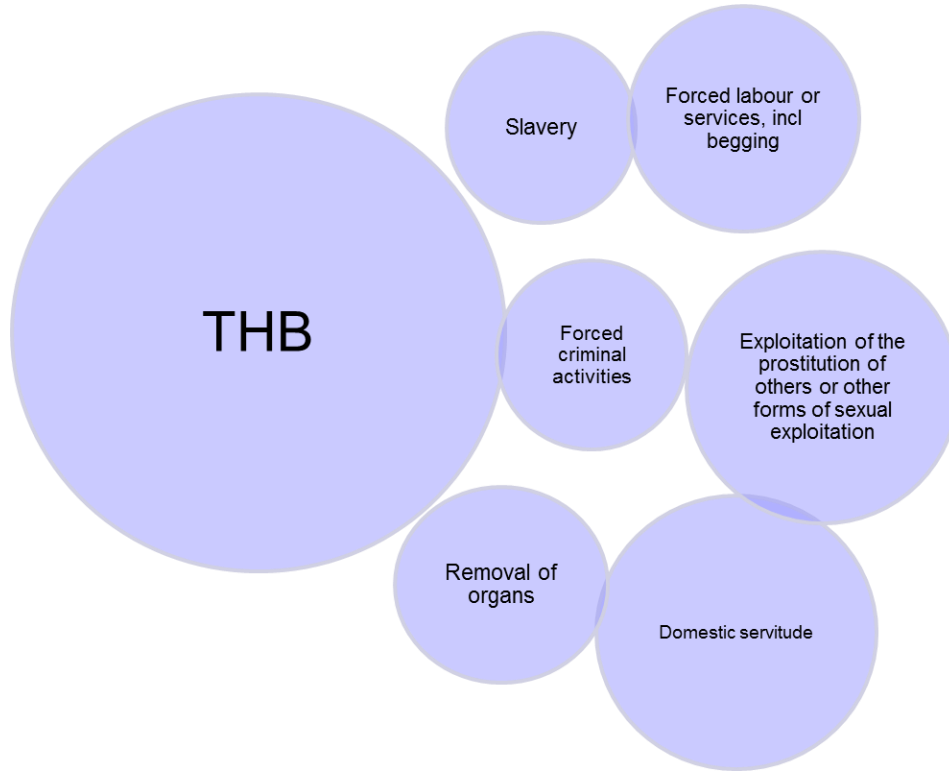
Netinkamas elgesys su tėvais gali būti apibrėžiamas kaip nepilnamečių ir suaugusių vaikų taikomas psichologinis, fizinis, seksualinis smurtas, ekonominis išnaudojimas, nesirūpinimas tėvais ar jų palikimas likimo valiai.

Konfliktas šeimoje ir smurtas šeimoje

Sąvokos „konfliktas šeimoje“ ir „smurtas šeimoje“ žiniasklaidoje ar policijos teikiamoje statistikoje kartais vartojamos kaip sinonimas, bet iš tiesų taip nėra. Konfliktas gali būti laikomas vienodą statusą turinčių šeimos narių tarpusavio konfrontacija ar ginču, kuris kilo dėl skirtingų nuomonių ar idėjos ir interesų konflikto. Pavyzdžiui, vienas žmogus išreiškia nepasitenkinimą dėl kokios nors kito žmogaus veiklos ar neveikimo. Kitas žmogus, savo ruožtu, bando savo elgesį paaiškinti, apginti. Savo pozicijos išsakymas gali peraugti į ginčą, jei viena ar abi šalys smarkiai supyksta. Konfliktinė situacija dažnai išsiplečia. Vartojami pikti žodžiai, ginčas nukrypsta į temas, kurios pradžioje nebuvo susijusios su ginču. Galiausiai ginčas gali peraugti į kito žmogaus ir asmenybės įžeidinėjimą. Ginčas gali baigtis kompromisu ar vienos iš šalių atsitraukimu, bet ne fiziniu puolimu.

Konfliktų gali pasitaikyti kiekvienoje šeimoje ar poros santykiuose, bet tai nebūtinai reiškia smurtą šeimoje. Konfliktas gali peraugti į **smurtą šeimoje**, bet smurtas šeimoje neprasideda nuo konflikto. Smurtinio elgesio paskata yra poreikis kontroliuoti ir valdyti kitą žmogų. Konflikto tikslas nėra kito asmens elgesio, santykių ir veiklos kontrolė arba jeigu yra, tai tik dėl konflikto pagrindu esančios problemos. Smurtą šeimoje nuo konflikto pirmiausia skiria žmogaus tyčinis noras sukelti kitam žmogui emocinį ar fizinį skausmą (pvz., pažeminti, gąsdinti, bauginti ar sukelti fizinį skausmą). Smurtas šeimoje labai dažnai kartojasi ir kartais tampa sistemingu kito šeimos nario vertimo paklusti pagrindu.

PREKYBA ŽMONĖMIS

Vergovė

Pavergimas už skolas – dažniausiai naudojamas žmonių pavergimo metodas. Žmogus pavergiamas teigiant, kad savo darbu privalo atidirbti kokią nors neapibrėžtą skolą, kurios sąlygos ir terminai nėra nustatyti.

Priverstinis darbas – situacija, kai žmogus verčiamas dirbti bauginant smurtu ar kitos rūšies bausme, ribojama jo laisvė ir jis laikomas nuosavybe.

Vaikų darbas – darbo rūšis, labai tikėtina, pavojinga vaiko sveikatai ir (arba) fizinei, psichologinei, dvasinei, moralinei ir socialinei raidai ir galinti nutraukti vaiko lavinimąsi.

Vergovės aukomis tampa labai skirtingi žmonės, tarp jų – skirtingo amžiaus vaikai, moterys, vyrai. Vergovės aukų gali atsirasti legaliose veiklos srityse, pvz., gali dirbti fabrikuose, laukuose, statybose, tvarkyti namus, prižiūrėti vaikus, namus, ligonius, taip pat jos gali būti įtrauktos į nusikalstamą veiklą, pvz., būti narkotikų kurjeriais.

Seksualinis išnaudojimas

Prostitucija – mokama sisteminga seksualinė partnerystė, vienintelis arba pagrindinis prostitucija užsiimančio asmens pajamų šaltinis. Jai priskiriama gatvės ir viešnamių prostitucija, eskorto paslaugos, „masažo salonai“, striptizo klubai ir pan. Tarpininkavimo, verbavimo ir kitoje su prostitucija susijusioje veikloje aptinkama prekybos žmonėmis elementų.

Neretai prostitucija yra susijusi su pornografija, t. y. kai prostitucija užsiimantis asmuo fotografuojamas ir (arba) filmuojamas, įrašai naudojami šantažui, galimi liudytojai gąsdinami medžiagos paviešinimu.

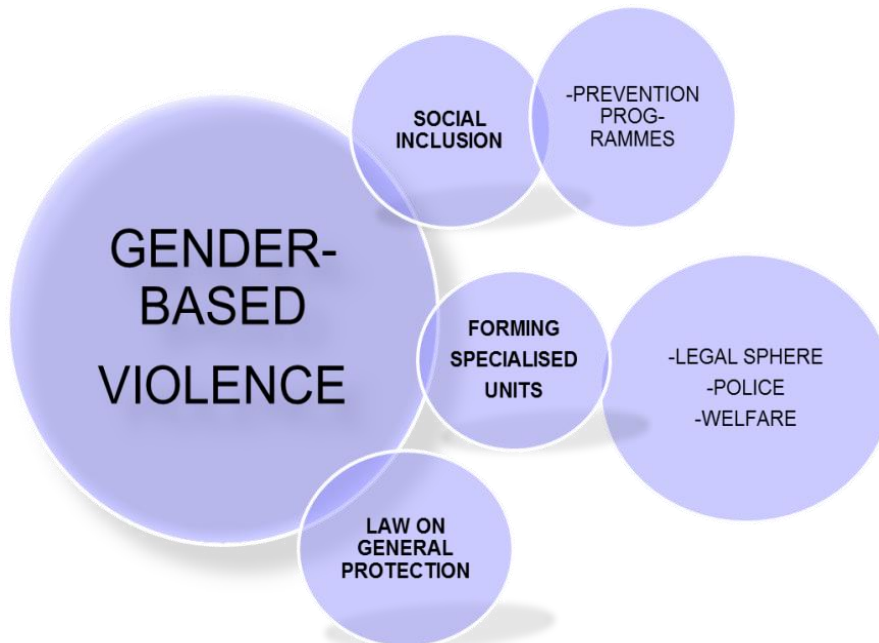
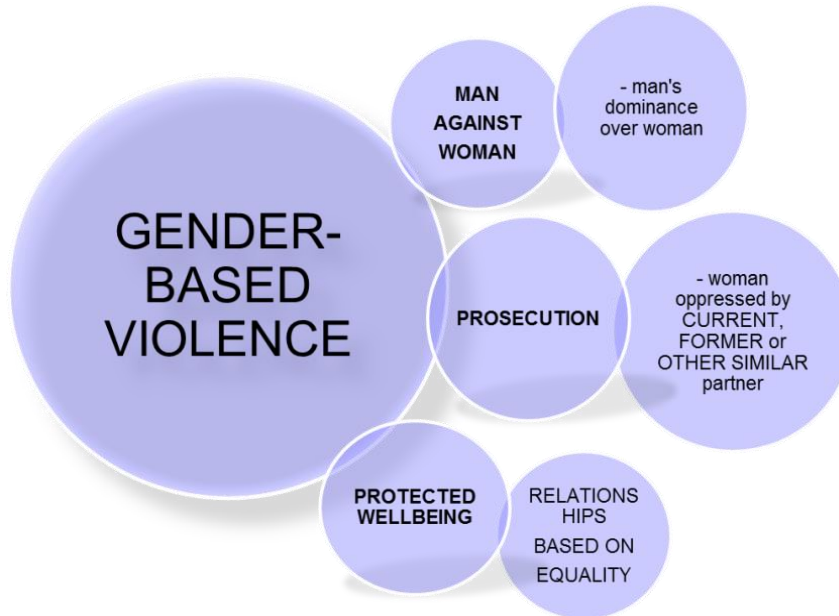
Estijoje draudžiama ne tik prekyba žmonėmis, bet ir tarpininkavimas, pagalba vykdant prostituciją, nepilnamečių naudojimas prekybos žmonėmis tikslais, sekso pirkimas iš nepilnamečių, vaikų pornografija ir jos stebėjimas, gamyba ir perdavimas, susitikimo su vaiku organizavimas seksualiniais tikslais ir vaikų seksualinis gundymas.

Dažniausios supratimo apie prekybą žmonėmis klaidos¹:

- **Prekyba žmonėmis nekelia pavojaus normaliems žmonėms, tokiems kaip aš ir mano draugai.** „Nuostabių žmonių“, „tvarkingų žmonių“ lyg ir nėra pagrindo įtarti nesveikais santykiais šeimoje ar smurtu. Daroma prielaida, kad smurtas gali vykti neturtingųjų, bedarbių ir alkoholikų, t. y. asocialiose, šeimose.
- **Tie, kuriais prekiaujama, patys dėl to kalti, nes yra labai naivūs.**
- **Tarpininkus galima atpažinti iš to, kad jie atrodo ir elgiasi kaip nusikaltėliai.**
- **Galima pasitikėti darbo pasiūlymais, kuriuos perduoda draugai.**
- **Valstybės, į kurią vykstama, kalbą ir įpročius, jeigu reikia, galima vietoje išmokti per kelias savaites. Pradžiai pakanka teigiamo požiūrio ir anglų kalbos žinių.**
- **Leidimo dirbti ir darbo sutarčių nereikia, jei užsienyje planuoja dirbti neilgai.**
- **Gerovės valstybėse lengva uždirbti pinigų.**

¹IOM vadovas: http://sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sooline_vordoiguslikkus/Inimkaubandus_ja_prostitutioon/inimkaubanduse_enn_etamine_metodoloogia_tooks_noortega.pdf

SMURTAS DĖL LYTIES

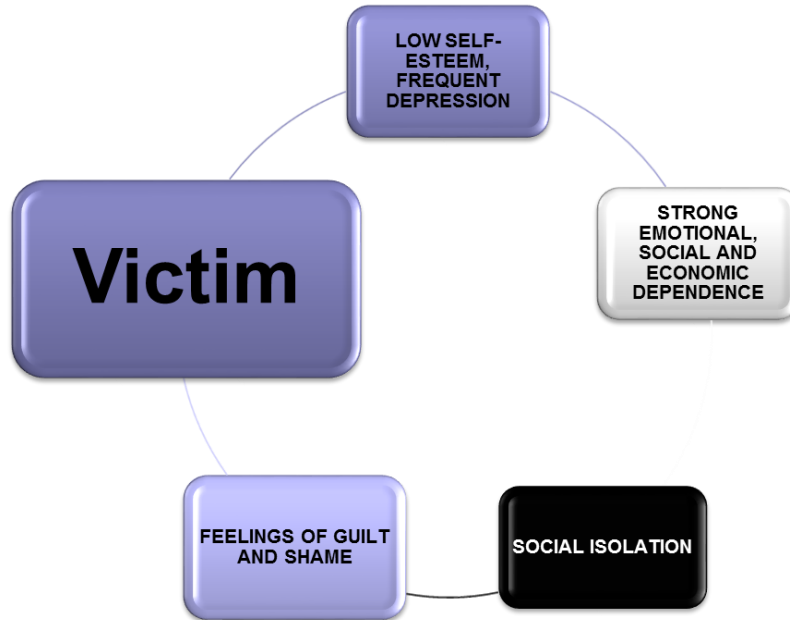
Smurtas dėl lyties yra smurtas, kuris nukreiptas į asmenį dėl to asmens lyties, lytinės tapatybės ar lytinės raiškos arba nuo kurio neproporcingai dideliu mastu kenčia tam tikros lyties asmenys. Dėl jo aukai gali būti padaryta fizinė, seksualinė, emocinė ar psichologinė žala ar ekonominiai nuostoliai.² Lytinis smurtas atspindi ir patvirtina nelygybę tarp vyrų ir moterų bei apima artimųjų smurtą, seksualinį smurtą (įskaitant išžaginimą, seksualinę prievartą ir

² Europos parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR

priekabiavimą), prekybą žmonėmis, vergovę ir įvairias žalingas įpročių formas, pavyzdžiui, priverstinę santuoką, moterų lytinių organų žalojimą ir vadinamuosius nusikaltimus dėl garbės.³

³ Europos parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, 2012-10-25, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR

AUKOS POŽYMAI

Toliau pateikiamas sąrašas požymių, pirmiausia būdingų smurto aukomis tapusioms moterims.

Menka savivertė. Pasikartojantis smurtas, žeminimas ir kaltinimas gerokai sumažina moterų pasitikėjimą savimi. Auka gali jaustis esanti nieko verta ir negalinti su niekuo susitvarkyti. Prarastas pasitikėjimas savimi ir menkavertiškumas dar labiau mažina aukos norą ką nors daryti, sugebėjimą adekvačiai įvertinti patirtą smurtą ir rasti sprendimą susiklosčiusioje situacijoje.

Gėda ir savęs kaltinimas. Smurtas sukelia aukai gėdą ir kaltės jausmą. Tai dar labiau įtvirtina kaltinamasis partnerio elgesys. Kaltės jausmas verčia auką jaustis kalta dėl patirto smurto. Kaltė ir gėda mažina aukos pasirengimą kalbėti ir ieškoti pagalbos.

Baimė. Patiriamas smurtas sukelia aukai baimės jausmą. Bijant pasikartojančio smurto šis jausmas tampa sisteminis, t. y. auka gali jausti baimę ir tada, kai partneris tiesiogiai nesmurtauja arba jo nėra namie. Pavyzdžiui, moteris gali bijoti, jei smurtautojas vakare ilgiau nepareina namo, grįžta apsvaigęs nuo alkoholio, grįžęs tranko duris arba jeigu ji pati sudaužo vazą ar pridega maistas. Dėl ilgalaikio smurto bendrame gyvenime auka išmoksta pastebėti ženklus, kurie gali sukelti smurtinę partnerio reakciją. Šie ženklai yra pavojaus signalas aukai, sukelia baimę arba netgi panikos priepuolį.

Savigynos reakcijos. Pasikartojantis smurtas sukelia aukai apsaugines reakcijas. Pavyzdžiui, jei pokalbio dalyvis kalba garsiai ar padaro netikėtą gestą, auka gali krūptelėti ar užsidengti rankomis veidą.

Ypač didelės pastangos prisitaikyti ir savo norų bei poreikių slopinimas. Gyvendama smurtiniuose santykiuose auka stengiasi vengti situacijų, kurios gali trikdyti smurtaujančių

asmenį ar paskatinti jį smurtui. Auka tikisi (neretai tą patį mano ir smurtautojas), kad jei ji elgsis taip, kaip tikisi smurtautojas, pastarasis smurto nevertos. Dėl to auka stengiasi prisitaikyti prie smurtautojo reikalavimų, vengti asmeninių interesų ir neigti savąjį „aš“. Šis elgesys gali plėstis ir į išorę, už namų sienų, į kitą veiklą ir santykius.

Užsisklendimas ir asmenybės pokyčiai. Partnerio smurtinis elgesys, kontrolė ir izoliacija gali padaryti moterį uždara, užsisklendusią savyje, versti labai atsargiai bendrauti su kitais asmenimis (pavyzdžiui, draugais, pažįstamais) arba net vengti bendravimo.

Neigiama patirtis iš vaikystės ir (arba) ankstesnių santykių. Dauguma aukų vaikystėje buvo smurto tarp tėvų liudytojos arba pačios tapo netinkamo elgesio aukomis. Nedraugiški ar net priešiški santykiai tarp tėvų gali paveikti aukos santykių poroje kokybę. Vieno iš tėvų smurtinis ir prievartinis elgesys kito atžvilgiu moteriai gali įdiegti mintį, kad jos lyčiai būdinga paklusti vyrams ir kad vyrų smurtas prieš moteris yra pateisinamas, jei moteris daro klaidų. Kartais poros santykiuose smurtą patyrusios mamos pataria dukroms paklusti vyrų norams ir nesiginčyti su jais. Smurto aukos vaidmenį patvirtina smurto patyrimas įvairiuose porų santykiuose.

Smurtautojo elgesio pateisinimas, atleidimas, smurto neigimas. Smurto aukos bando pateisinti savo partnerio smurtinius veiksmus ar net juos neigia. Auka gali netgi suteikti patirtam smurtui kitokį pavadinimą, kuris slepia realią atliktų veiksmų reikšmę ir rimtumą (pvz., mušimas ranka ar spyris vadinamas bausme, supykimu). Aukos jaučiasi atsakingos ir kaltos dėl to, kas įvyko, taip pat jos ieško išorinių smurtaujančio partnerio elgesio priežasčių (pvz., blogi draugai ir alkoholis). Smurto reikšmės keitimas, pateisinimas ar pasekmių mažinimas yra lyg situacijos įveikimo strategija, kurią taiko ilgalaikį smurtą patiriančios aukos. Beviltiškoje, nesibaigiančioje situacijoje aukai gali būti geriau smurtą ir partnerio agresyvumą vertinti ne taip neigiamai, nei susitaikyti su tiesa.

Su fizine ir dvasine sveikata susiję ženklai

- Tiesioginis fizinis sužalojimas (žaizdos, kraujosruvos, kaulų, dantų lūžiai, vidaus organų sužalojimai ir pan.)
- Skausmai, sunkumas judėti
- Kraujosrūvų ir kitų sužalojimų slėpimas po makiažu ar drabužiais, jų pateisinimas kritimu ar kitu nelabai tikėtinu paaiškinimu
- Per ilgesnį laiką išsivystę sveikatos sutrikimai ir dažnas sirgimas (aukštas kraujospūdis, dažni galvos, pilvo ir nugaros skausmai, lėtinės, progresuojančios ligos)
- Dažni neigiami pojūčiai (liūdesys, apatija, kaltė, savęs nuvertinimas, baimė, beviltiškumas ir pan.)
- Jausmas, kad išprotės
- Dėmesio sutrikimai ir sunkumas susikoncentruoti (pavyzdžiui, auka nesugeba per optimalų laiką baigti užduočių, daro klaidų)
- Miego sutrikimai, psichosomatiniai nusiskundimai, mitybos sutrikimai
- Panikos priepuoliai
- Izoliacija
- Depresiškumas ar diagnozuota depresija (gili, lėtinė depresija)
- Nelauktas nėštumas (nėštumas gali būti smurtautojo pageidavimas, kad labiau pririštų moterį prie savęs)
- Savaiminiai abortai
- Sumažėjęs susidomėjimas seksualiniu gyvenimu
- Nenoras gyventi, mintys apie savižudybę, bandymas nusižudyti

Su santykiiais susiję ženklai

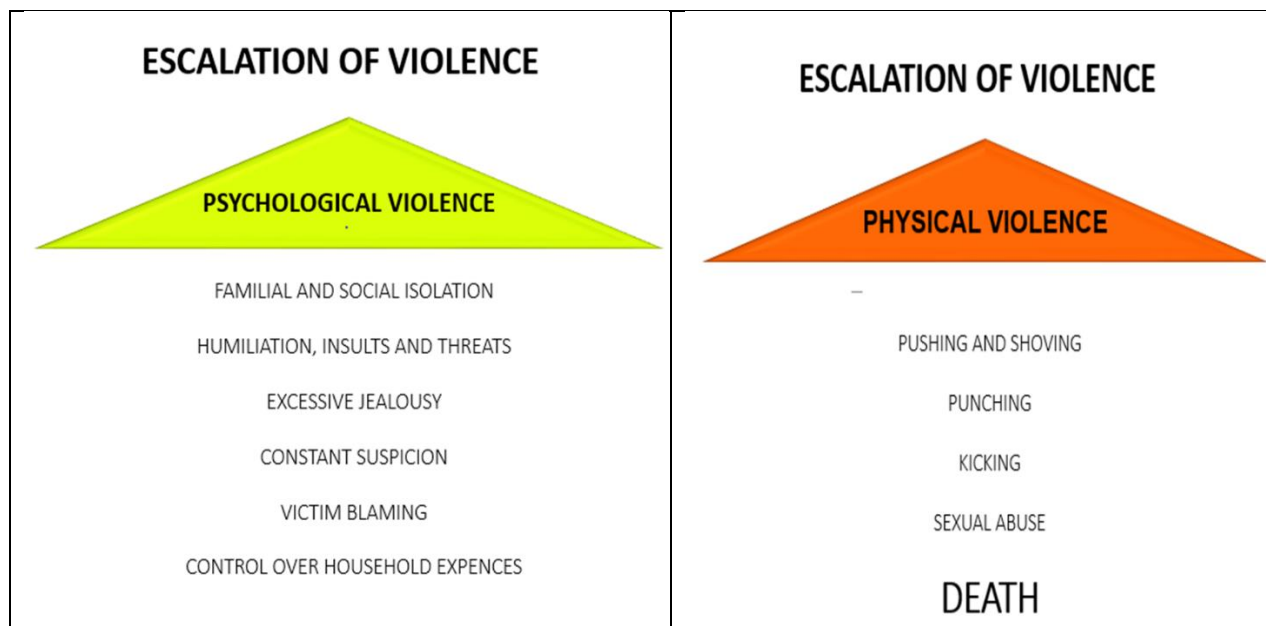
- Vaikų pagarbos praradimas (ypač tais atvejais, kai tėvas menkina mamą vaikų akivaizdoje arba skiria dėmesio jiems tuo metu, kai mama dėl smurtinių veiksmų sukeltų sužalojimų ir emocinės būklės pati to daryti negali)
- Nesugebėjimas tinkamai pasirūpinti vaikais
- Agresyvus elgesys su vaikais (smurto pažeista ir emocionaliai sutrikusi moteris gali rėkti ant vaikų ar net juos fiziškai bausti, mušti)
- Vengimas bendrauti su giminėmis, draugais ir pažįstamais (pvz., vyras draudžia bendrauti arba nuolatos menkina žmonos gimines ar draugus, nepritaria bendravimui su jais, bijoma, nenorima pripažinti smurto)
- Pomėgių ar laisvalaikio įpročių atsisakymas
- Nepasitikėjimas svetimaisiais (ypač priešingos lyties atstovais)

Su ekonomine padėtimi susiję ženklai

- Ekonominė priklausomybė nuo smurtautojo gali būti susijusi su situacija (maži vaikai, nedarbas ir pan.) arba sukelta smurtautojo (pvz., vyras atima iš žmonos pinigų, riboja žmonos finansinius sandorius, nemoka alimentų, draudžia ar trukdo žmonai eiti į darbą ir pan.)
- Smurtautojas sugadina aukai priklausančius daiktus ar turtą
- Smurtautojas nemoka aukai alimentų
- Po skyrybų smurtautojas neišsikrausto iš aukai priklausančio gyvenamojo ploto
- Nedarbingumas ar darbo praradimas dėl fizinių ir dvasinių smurto pasekmių (pvz., nedarbingumas dėl depresijos ar sužalojimo, dėmesio sutelkimo problemų)

Apibendrinant galima teigti, kad ilgalaikis smurtas didina aukos susitaikymą ir pažeidžiamumą, o tai kartu su stereotipiniu požiūriu į lyčių vaidmenį gali sukelti viktimizaciją (kituose poros santykiuose). Įvairių smurtinių įvykių poveikis kaupiasi. Pavyzdžiui, ankstesnių traumų simptomai gali sukelti daug ekstremalesnes emocines reakcijas per vėlesnius smurto incidentus – kai moterys tampa dar lengviau pažeidžiamos ir bejėgiškesnės kituose smurto protrėkiuose. Ilgalaikis sveikatą žalojantis smurtas gali padaryti auką priklausomą nuo smurtaujančio partnerio – dėl prastos sveikatos ir ekonominių sunkumų auka jaučia neįstengianti susitvarkyti pati, ypač tais atvejais, kai jos nuomonė apie save labai menka ir nėra ją palaikančio socialinio tinklo. Dėl to auka ilgiems metams (ar net visam gyvenimui) gali likti uždaramame smurto rate.

PRIEŽASTYS, KODĖL AUKA NEPASITRAUKIA

Palikti smurtaujančią sutuoktinę ar partnerį gerokai sudėtingiau, nei gali atrodyti smurto nepatyrusiam pašaliniam asmeniui. Todėl klaidinga aukai priekaištauti dėl pasilikimo smurtiniuose santykiuose. Auka ne visada nori arba nėra pasirengusi (iš karto) nutraukti santykius. Ypač ūmiose situacijose auka gali neįstengti priimti tokio svarbaus sprendimo. Toliau pateikiamos priežastys, dėl kurių aukai gali būti sunku prašyti pagalbos, kalbėti apie tai, kas įvyko, ir nutraukti santykius:

- Baimė ir pavojaus jausmas. Auka bijo, kad partneris išsiskyrus gali ją surasti ir kerštaudamas pavartoti dar didesnę smurtą.
- Smurtaujantis partneris grasina nusižudyti, nužudyti auką ar net vaikus.
- Auka bijo, kad partneris gali atimti vaikus, imti jais manipuliuoti ar juos įskaudinti.
- Auka bijo būti sugėdinta. Ji gali bijoti, kad kiti žmonės, taip pat specialistai, netiki smurtu ar ims ją kaltinti.
- Auka gali būti emocionaliai susijusi su partneriu, nepriklausomai nuo smurtavimo. Partnerį ji laiko asmeniu, kurį kadaise įsimylėjo ir su kuriuo patyrė įvairių teigiamų emocijų ir išgyvenimų.
- Auka gali tikėti, kad partneris pasikeis ir nebeartos smurto.
- Riboti materialiniai išteklių ir sunkumas pačiai (su vaikais) susitvarkyti su gyvenimu.
- Materialinis ir juridinis prisirišimas (bendros paskolos, gyvenamasis būstas ir pan.). Pavyzdžiui, aukai gali būti sudėtinga nutraukti santykius, nes norėdama bendrą būstą, kuriame gyvena, gauti sau, turės išmokėti pusę jo kainos. Tokių pinigų ji gali neturėti.
- Negalia ar sveikatos problemos, dėl kurių aukai reikia kitų asmenų pagalbos kasdieniame gyvenime.
- Ribotos žinios apie galimybę gauti pagalbą arba aukai neprieinamos reikiamos paslaugos (pvz., vieta, kurioje auka gali apsistoti, yra toli nuo namų ir darbovietės, nėra pakankamai pinigų teisininko pagalbai).

- Aukai išsikraustyti gali trukdyti ir smurtaujantis partneris. Pavyzdžiui, nors partneris neigiamai vertina auką, ją žemina ir niekina, jis nenori baigti santykių. Partneris gali tiesiogiai ar netiesiogiai trukdyti aukai išsikraustyti ir gauti pagalbą.

Tiesioginis trukdymas:

- bendravimo galimybių ribojimas (pvz., telefono atėmimas, sugadinimas, draudimas naudotis kompiuteriu);
- fizinis izoliavimas (pvz., užrakinimas namie);
- dokumentų ir (arba) pinigų ar banko kortelės atėmimas.

Netiesioginės kliūtys:

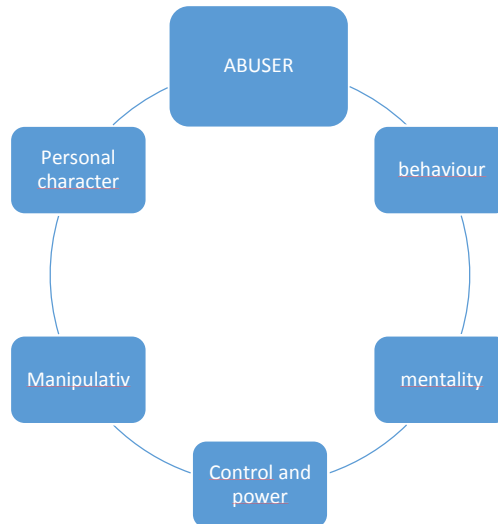
- savarankiško tvarkymosi su gyvenimu ribojimas (darbo paieškos ar ėjimo į darbą ribojimas, t. y. trukdymas uždirbti pragyvenimui);
- paskalų skleidimas bendruomenėje, taip pat vietinės savivaldybės pareigūnams.

Šie santykių nutraukimą ribojantys veiksniai ypač būdingi smurtą patyrusioms moterims. Pirmą, daugybė sąrašė nurodytų veiksnių rodo, kad smurtas grindžiamas kontrole ir valdžia, o nuo jo gerokai daugiau kenčia moterys nei vyrai. Antra, mūsų visuomenėje visgi paplitusi nuomonė, kad būtent moteris atsakinga už harmoniją šeimos gyvenime, ir dėl to dažnai manoma, jog moteris turi paklusti vyrui.

Aukoms vyrams sunku kalbėti apie patirtą smurtą ir ieškoti pagalbos, nes jie tai laiko didele gėda. Vyrai kalbėjimą apie smurtą gali laikyti silpnumo išraiška. Paklusnumas, problemų ir sunkumų pripažinimas nesuderinami su vyru vaidmeniu. Dėl to vyrai neina ieškoti pagalbos – bijo pasirodyti nevyriški.

Svarbu! Smurtas nesibaigia poros išsiskyrimu! Labai dažnai smurtas (pirmiausia psichologinis smurtas ir kontrolė, bet taip pat – fizinis smurtas) tęsiasi ir poros santykiams pasibaigus. Be to, pastebėta, kad po skyrybų smurto atvejai gali padažnėti ir tapti rimtesni.

SMURTAUTOJO POŽYMIAI

Toliau pateikiama smurtautojo charakteristika. Šie požymiai daugiausiai liudija instrumentinį smurtą, kurį dažniausiai vartoja vyrai. Smurtautojų vyrų požymiai atsispindi ne tik santykiuose su moterimis, bet ir su savo vaikais.

Kontrolė bendraujant su partneriu. Smurtautojas visą laiką nori žinoti, ką partneris daro, kur eina, su kuo bendrauja ar susitinka. Smurtautojas riboja partnerio judėjimą, pavyzdžiui, stebi, kad partneris laiku grįžtų iš darbo.

Privilegiuotojo jausmas. Smurtautojas tiki, kad jam priklauso tam tikros teisės ir privilegijos, su kuriomis nėra susijusios pareigos ir kurios nėra taikomos kitiems šeimos nariams. Šeimos gyvenimas sukasi aplink smurtautoją.

Iškreipta nuomonė apie save. Smurtautoją gali apibūdinti egocentriškas, iškreiptas ir romantizuotas „aš“ pasaulis. Smurtautojas nesupranta, kad smurtauja, ir nemato savo smurto sukeltų pasekmių.

Egocentriškumas ir empatijos stoka. Smurtautojas mano, kad svarbiausia yra tai, kas susiję su juo, pastebėti kitų šeimos narių rūpesčių, pageidavimų ir poreikių jis nemoka arba nenori ir nemato prasmės dėl to sukti galvos.

Nerealūs lūkesčiai ir dideli reikalavimai kitiems šeimos nariams. Smurtautojas tikisi (mano, jog tai savaime suprantama), kad partneris ir kiti šeimos nariai vykdys jo įsakymus. Jei įsakymai nevykdomi, gali būti taikoma „bausmė“.

Stiprus nuosavybės jausmas. Smurtautojas vaikus ir partnerį laiko priklausančiais sau, dėl to tiki, kad jie turi paklusti jo norams ir nurodymams.

Meilės ir smurto painiojimas. Smurtautojas smurto vartojimą grindžia meile partneriui ir rūpinimusi juo. Jis gali vartoti tokius posakius: „Manęs taip baisiai neerzintų, jei jos stipriai nemylėčiau“.

Manipuliavimas. Smurtautojas gali manipuliuoti partneriu, siekdamas kontroliuoti jo elgesį, sukelti sumaištį ar sudaryti blogesnę aukos įvaizdį.

Smurto neigimas, pateisinimas, pasekmių mažinimas. Smurtautojas stengiasi neigti smurtą, jį pateisinti (pvz., aukos kaltinimas netinkamu elgesiu) arba paaiškinti išoriniais veiksniais (alkoholis, aukos provokacija). Taip pat jis gali rimtas pasekmes laikyti niekinėmis.

Slėpimas ir melavimas. Kitiems žmonėms (pirmiausia artimiesiems) meluoja apie savo veiksmus, slepia veiksmus, teikia melagingus paaiškinimus.

Kaltės jausmo sukėlimas ir atsakomybės už savo elgesį perkėlimas kitiems asmenims. Smurtautojui būdinga daryti taip, kad partneris jaustųsi kaltas ar ką nors netinkamai darantis, taip pat jis siekia primesti kaltę už savo elgesį kitam. Smurtą jis bando neigti ar pavaizduoti menkliau, kartu stengiasi pateisinti save, kaltina auką ir ieško išorinių įvykio pateisinimo priežasčių (pvz., alkoholis, įtempta darbo diena, nedarbas, draugai ir pan.).

Nesveikas pavydas. Smurtaujančią partnerį apibūdina perdėtas pavydas. Jis gali pavydėti net aukos draugams ir giminaičiams. Pavydas pasireiškia nuolatiniu įtarinėjimu, kontrole ir kaltinimu.

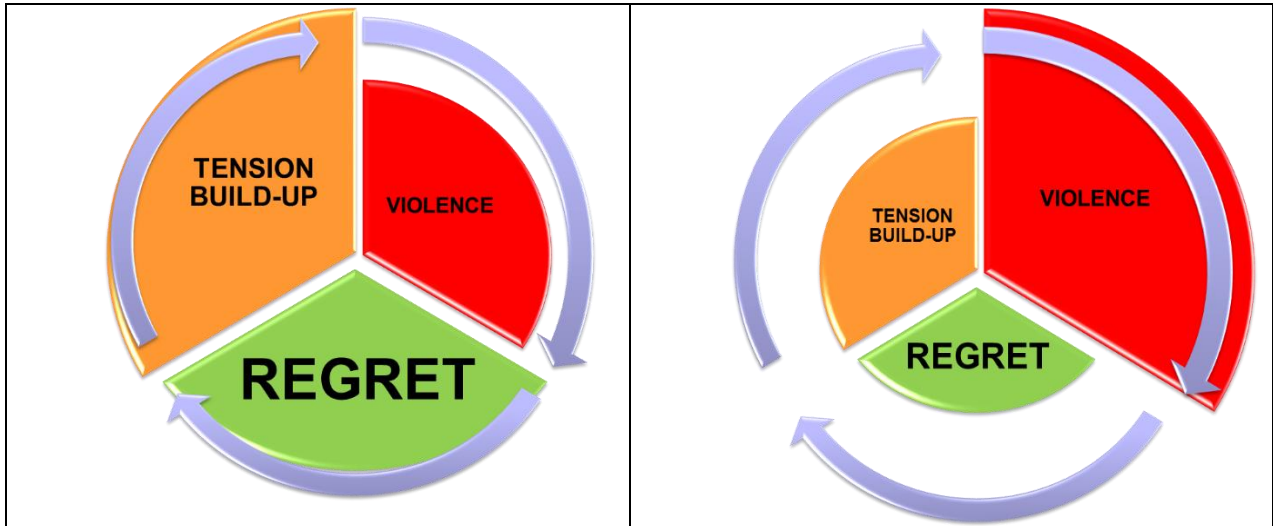
Nesmurtaujančio partnerio autoriteto griovimas. Smurtautojas gali kritikuoti savo partnerį (nesmurtaujančią tėvą ar motiną) vaikų akivaizdoje, vadinti jį kvailiu, nemokša ir blogu tėvu ar mama, vartoti jo atžvilgiu keiksmažodžius.

Patriarchalinės nuostatos ir tradiciniai lyčių vaidmenys. Palyginti su nesmurtaujančiais vyrais, smurtaujantys labiau tiki, kad šeimos galva yra vyras, tik jis priima sprendimus ir dominuoja santykiuose. Moteris, jų nuomone, turi paklusti vyro nurodymams.

Dviveidiškumas. Bendraudamas su svetimais asmenimis, taip pat su pareigūnais, smurtautojas gali palikti labai gero, mandagaus ir ramaus asmens įspūdį. Svetimų žmonių akivaizdoje su žmona jis gali elgtis visai kitaip nei namie.

Apibendrinant galima teigti, kad smurtautojo poreikį kontroliuoti savo auką, įtarinėjimą, kaltinimą ar pavydą lemia nepasitikėjimas ir vidinė baimė. Iš tiesų ir smurtautojas pasižymi menka saviverte ir patiria vaidmenų konfliktą, t. y. jaučia, kad neatitinka visuomenėje pripažinto arba paties susikurto žmogaus idealo.

SMURTO TYRIMAS

Walker, 1977

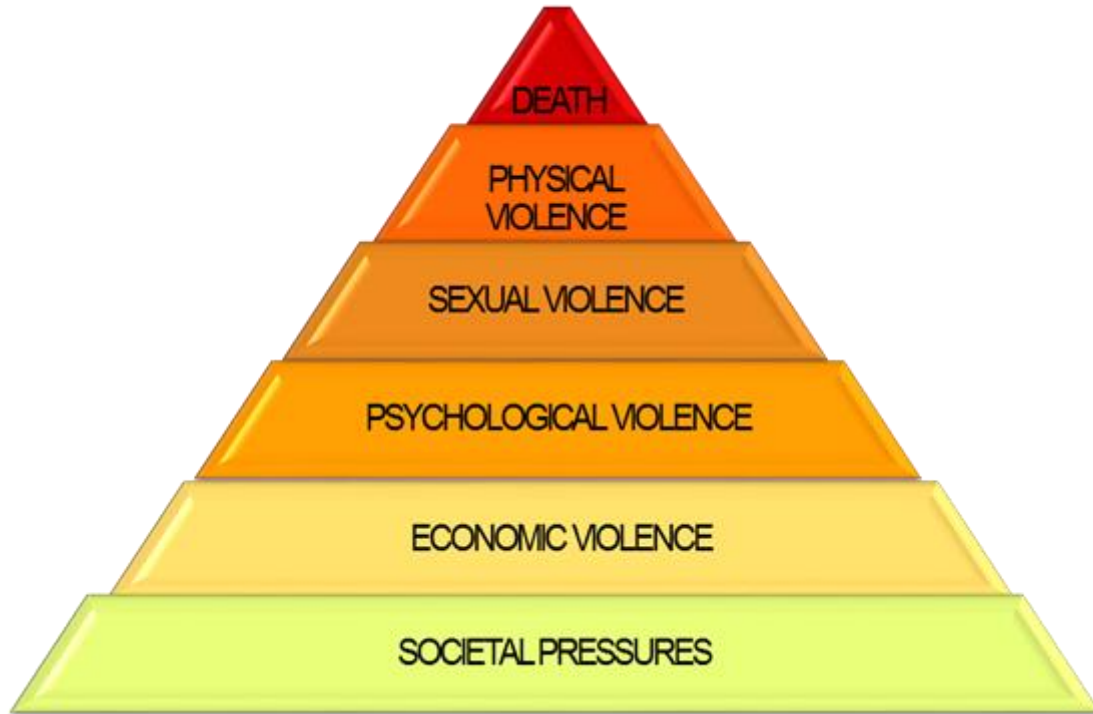
Kai auka nuo smurtinių santykių kenčia ilgą laiką, smurtas kartojasi ir vyksta cikliškai. Leonore Walker poros santykiuose vykstantį smurtą apibūdino trimis periodiškai pasikartojančiomis fazėmis. Vadinamąjį **smurto ratą** ji sudarė remdamasi 120 fizinį smurtą patyrusių moterų apklausų. Pagal Walker, kiekviena fazė gali skirtis intensyvumu ir trukme. Šie ciklai santykiuose kartojasi ir smurtas laikui bėgant gali didėti. Tapus auka pirmą kartą, padidėja tikimybė patirti smurtą ir vėliau.

Pirmoje fazėje – *įtampos augimo* – partneris paprastai fiziškai nesmurtauja, bet komunikacija poroje yra įtempta – kupina psichologinio smurto, žeminimo ir gąsdinimo. Auka gali jaustis lyg vaikštanti ant peilio ašmenų – kad ir ką darytų, kad ir kaip elgtųsi, partneris nepatenkintas. Dėl to auka bando būti rami ir kantri, mažinti problemas. Smurtautojas jaučia augančią įtampą, stengiasi daugiau kontroliuoti, dominuoti ir sukelia aukos atitolimą.

Antroje – *fizinio smurto* arba *sprogimo* – fazėje smurtautojas ima smurtauti. Jis nepageidauja ar negali kontroliuoti neigiamų emocijų ir smurtaudamas trumpam patiria įtampos sumažėjimą. Auka gali patirti sunkių sužalojimų, bijo ir užsisklendžia.

Trečią – *medaus mėnesio* – fazę galima atpažinti pagal tai, kad smurtautojas gailisi ir jam gėda dėl savo elgesio. Jis atsiprašo partnerio (aukos), stengiasi būti kuo geresnis ir meilesnis, dovanoja gėlių, kartu leidžia laiką, žada pasikeisti ir niekada nebesmurtauti. Įtampa tarp aukos ir smurtautojo sumažėja. Pora šiame etape gali patirti net naują meilę ir tikėjimą, kad santykiai pagerės. Teigiamomis akimirkomis tiek smurtautojas, tiek auka gali neigti ar iškreipti tai, kas vyko. Šios fazės tikslas – išvengti partnerio išėjimo ir laikyti jį kuo arčiau savęs. Auka gali patikėti, kad smurtautojas pasikeis ir nebesmurtaus. Šiame etape smurtautojas gali būti labiausiai atviras pagalbai iš išorės, nes gailisi dėl to, kas įvyko, ir nori tęsti santykius.

SMURTO RŪŠYS

Emocinis smurtas (ir dvasinis, psichologinis smurtas) yra verbalinis arba neverbalinis puolimas, pažeidžiantis kitą žmogų emocionaliai ir žeminantis jo savigarbą. Emocinis smurtas – nuolatinis tyčinis skausmo kitam žmogui kėlimas ir jo jausmų užgavimas. Ši smurto rūšis yra labiausiai paplitusi ir paprastai pasireiškia kartu su fiziniu, seksualiniu ir (arba) ekonominiu smurtu. Aukos emocinį smurtą laiko paveikiausiu ir sunkiausiai pakeliamu. Emocinis smurtas nebūtinai pasireiškia tiesioginiu kito žmogaus įžeidinėjimu ar rėkimu. Tai gali būti labai gerai apgalvotas, sumanus manipuliavimas ir žeminimas.

Emocinio smurto būdai:

- Kritikavimas ir žeminimas
- Nepagarbus kalbėjimas
- Kaltinimas
- Žeminimas
- Bauginimas ir gąsdinimas (taip pat skausmo sukėlimu ar nužudymu)
- Nuolatinė kontrolė (judėjimo, bendravimo ir pinigų naudojimo)
- Socialinė izoliacija (pvz., bendravimo su draugais, giminėmis, laisvalaikio leidimo ar pomėgių ribojimas arba draudimas, susijęs su egoistiniu valdžios ir kontrolės poreikiu)
- Manipuliavimas
- Ignoravimas
- Pavydas

Fizinis smurtas yra tyčinis fizinės jėgos vartojimas prieš kitą žmogų – sužalojimas, fizinio skausmo ar net mirties sukėlimas. Fizinis smurtas – lengviausiai nustatoma smurto rūšis, nes auka patiria matomų fizinių sužalojimų. Jis apima šiuos veiksmus:

- Stūmimas
- Braižymas
- Laikymas, purtymas
- Mėtymas daiktais
- Mušimas ranka, koja ar koku nors daiktu
- Tampymas už plaukų
- Smaugimas, dusinimas
- Kandžiojimas
- Nuodijimas
- Deginimas
- Laikymas; surišimas
- Šaltojo ar šaunamojo ginklo vartojimas

Seksualinis smurtas yra bet koks seksualinio pobūdžio elgesys, kuriuo kontroliuojamas, manipuluojamas ar žeminamas kitas asmuo. Seksualinis smurtas porų santykiuose gali būti paplitęs labiau, nei yra manoma. Jo priežastys labai ilgai buvo patriarchalinės dogmos, pagal kurias santuoka ar partnerystė reiškia ir privalomą paklusimą partnerio seksualiniams norams. Seksualinio smurto požymiai:

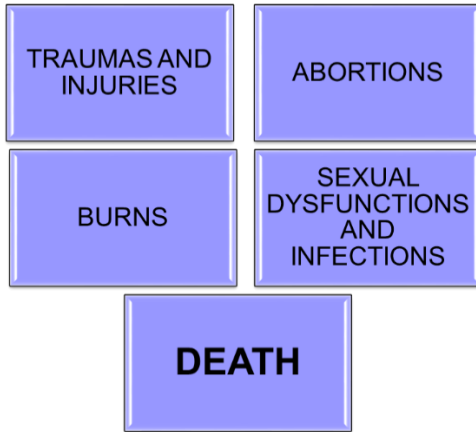
- Nepageidaujamas seksualinis lietimasis ir replikos
- Priverstinis lytinis aktas su partneriu
- Partnerio verčiamas atlikti lytinis aktas su kuo nors kitu
- Skausmo intymioms kūno dalims sukėlimas (sadizmas)
- Žaginimas

Ekonominis smurtas – tai smurtas, kai smurtautojas kontroliuoja partnerio pinigų naudojimą ar finansinius išteklius. Ekonominis smurtas sunkina partnerio savarankiškumą ir gali padaryti jį priklausomą nuo smurtautojo. Ekonominiu smurtu galima laikyti šiuos veiksmus:

- Pinigų atėmimas iš partnerio
- Partnerio banko kortelių pasisavinimas
- Nuolatinė partnerio pirkinių kritika
- Partnerio pirkinių ar ekonominių sandorių ribojimas, trukdymas
- Situacijos sukėlimas, kai partneris turi maldauti pinigų reikalingiems pirkiniams
- Alimentų nemokėjimas
- Griežta formali ūkinių išlaidų kontrolė (pvz., pirkinių čekių pateikimo pareiga ir atsiskaitymas už pirkinius)
- Draudimas siekti išsilavinimo ar dirbti
- Bendrai įgyto turto įregistravimas savo vardu
- Vertimas užsiimti neteisėta veikla, firmos ar kito neteisėtai įgyto turto užregistravimas aukos vardu
- Skolų sudarymas

PASEKMĒS

Fizinēs:

20

Psicholinēs:

Smurto sukeliama psiholinē trauma

Psiholinē trauma sukeliama stipraus poveikio nekontroliuojama patirtis, kuri gali užklupti bet kurį iš mūsų ir dėl kurios žmonės dažnai jaučiasi bejėgiai, pažeidžiami ir praradę gyvenimo kontrolę (Everstine ir Everstine, 1993).

Ūmios traumos reakcija

Ūmios traumos reakcija susijusi su šoku ir gali trukti nuo kelių valandų iki kelių dienų. Kartais ji gali pasireikšti tik po dienos ar trijų ir trukti nuo vienos paros iki keturių–šešių savaičių. Ūmios traumos reakcijos yra normalios reakcijos į traumuojantį įvykį. Toliau nurodyti elgesio požymiai gali pasireikšti vienu metu.

Matomi elgesio požymiai:

susijaudinimas (motorinis neramumas, vaikščiojimas pirmyn ir atgal, negalėjimas nusėdėti vietoje, rankų laužymas, verkimas, priešiška nuostata ir elgesys), kūno pokyčiai (balso praradimas, skausmai, galvos svaigimas), nesidomėjimas aplinka, apatija ir pasyvumas arba sustabarėjimas (nejudėjimas, lyg nepastebėtų aplink save kitų žmonių ir įvykių), iracionalus elgesys (pvz., kikenimas, nuolatinis juokas), racionalus elgesys, kurio atveju smurto psichologinis poveikis nepastebimas (pvz., ramus ir neemocingas pasakojimas apie tai, kaip buvo tampama smurto auka).

Emociniai ir kognityviniai pojūčiai:

nerimas, panika, sumišimas, apatija, netikėjimas („tai neįmanoma“), atminties spragos, nesugebėjimas mąstyti ar veikti, iškreiptas nejautrumas (vadinamoji įšaldyta baimė), depresija, menkavertiškumo jausmas, kaltė, gėda, disociacija, beasmenis suvokimas, sutrikusi orientacija, nesavo kūno jausmas, haliucinacijos pojūtis.

Ilgalaikiai simptomai ir PTSS (potrauminio streso sutrikimas)

Ilgalaikiai simptomai atsispindi žmogaus elgesyje, emocijose, santykiuose, socialiniame gyvenime, asmens savybėse, gyvenimo būde ir (arba) sveikatos būklės pokyčiuose.

Ūmios traumos reakcijos ir ilgalaikiai simptomai gali susimaišyti (pvz., tai pastebima greitosios pagalbos ligoninėse).

PTSS (potrauminio streso sutrikimas) yra medicininė diagnozė, kuria apibūdinami ilgalaikiai simptomai, sukelti besikartojančių įvykių, įskaitant gyvybei pavojingas situacijas, sunkius kūno sužalojimus ar pavojų žmogaus fizinio apsisprendimo teisei. Pasikartojantys puolimai, streso šaltinio (smurtautojo) fizinis artumas ir situacijų suvokimas kaip nekontroliuojamų ir nenuspėjamų didina PTSS išsivystymo pavojų.

PTSS gali sukelti ir kokia nors kita trauminė situacija (pvz., paėmimas įkaitu, žaginimas, kankinimas, tapimas vagystės ar pagrobimo auka).

PTSS gali būti labai sunkus ar ilgalaikis, jei streso šaltinis yra žmogus (ne gamtos stichija).

Didžiulis stresas daro aukoms skirtingą poveikį somatiniu, emociniu, kognityviniu, elgesio ir požiūrio lygmeniu. Tai gali sukelti daugybę psichiatrinių problemų, pvz., disociacinius simptomus, valgymo sutrikimus, svaiginamųjų medžiagų vartojimo poreikį ir destruktinį elgesį (Dutton, 1995; van der Kolk ir kt., 1996). PTSS vystymasis yra kompleksinis procesas.

Traumos reakcijos irgi gali išsivystyti į dvasinį sutrikimą (ligos modelis), bet daugeliu atvejų smurtą patyrusioms moterims pasireiškia PTSS.

PTSS sukelia beviltiškos situacijos pojūtį, kurį lemia nuolatinė smurtautojo kontrolė. Aukai susidaro įspūdis, kad ji negali pakeisti situacijos.

PTSS simptomus reikėtų laikyti normalia reakcija į intensyvius potyrius, kurie pasireiškia jausmų, kūno ar visuomenės lygmeniu (kelis asmenis užklumpanti ir institucinė trauma).

Įvairių tvarkymosi su gyvenimo metodų naudojimas gerokai sumažina traumos poveikį.

Emociniai ir kognityviniai simptomai:

baimės kupinas elgesys, nuolatinis budrumas, dusulys, visiškas nesidomėjimas, depresija, padidėjusi priklausomybė ar izoliacija, priešiškus, dirglumas ar pykčio proveržiai, spartūs nuotaikos pokyčiai, dvilypumas, vienišumo ar kitoniškumo jausmas, gėda, jausmas, kad viskas nepataisomai sugadinta (ateitis pasmerkta nesėkmėms), nerimas ar spąstų jausmas, iškreiptas nejautrumas (vadinamoji išaldyta baimė), miego sutrikimai (sunku užmigti ar miegoti, kamuoja nemiga, košmarai), dažnesnis narkotikų ar alkoholio poreikis arba priklausomybė, polinkis į savižudybę (mintys apie savižudybę, pasikėsinimai, reali savižudybė).

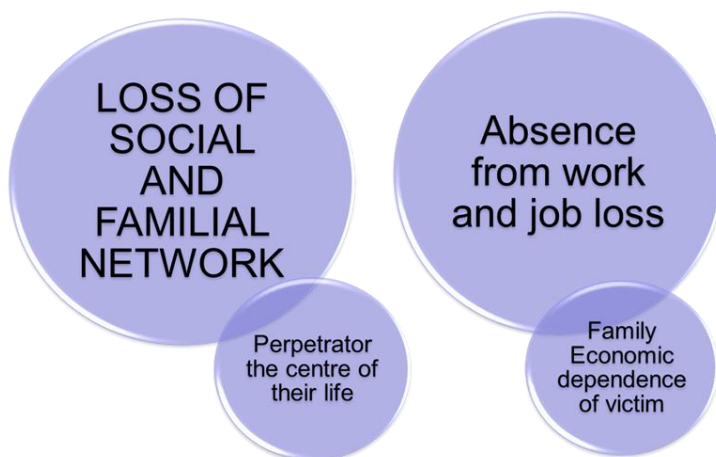
Su elgesiu susiję simptomai:

santykių su artimaisiais nutraukimas, retas bendravimas su draugais arba nedalyvavimas socialiniame gyvenime, pomėgių neturėjimas, nuolatinis skubėjimas namo, neryžtingas elgesys priimant sprendimus, sutartų susitikimų pamiršimas, atsiribojimas ir izoliacija, su trauma susijusių situacijų, vietų ir pokalbio temų vengimas, susikaupimo problemos (pvz., negali skaityti knygų, žiūrėti televizoriaus), problemos tvarkantis su tėvų pareigomis, smurtavimas prieš vaikus.

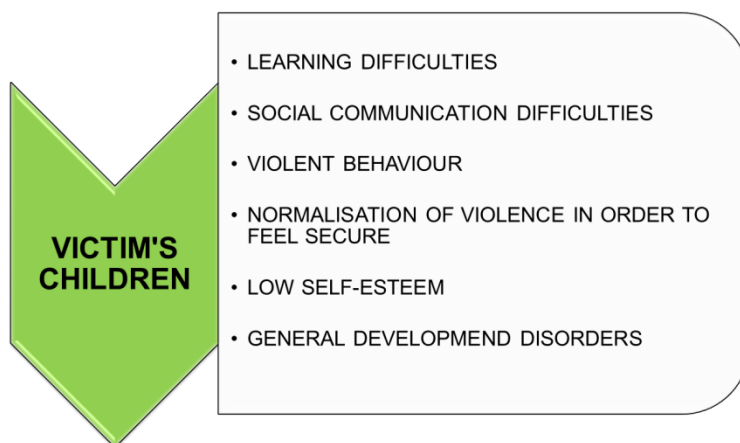
Somatiniai simptomai ir ligos:

nepaaiškinami fiziniai simptomai: nepatogumas, skausmas (pvz., galvos skausmas), aukštas kraujospūdis, pilvo ar skrandžio skausmai, žarnyno problemos, menstruacijų sutrikimai, skausmas krūtineje, širdies srityje, aritmija, infarktas, kvėpavimo sutrikimai ar astmos simptomai, astma, mitybos sutrikimai (nenoras valgyti, svorio kritimas, nevaldomas valgymas, ypač didelis nutukimas).

Socialiniai:

Dėl traumos poveikio aukai gali būti labai sunku palikti smurtaujančią partnerį. Šiame procese didelę reikšmę turi intensyvėjantys puolimai, išnaudojimas, bauginimas ir gąsdinimas, sukeltantys vadinamąjį trauminį prieraišumą. Svarbiausi trauminio prieraišumo elementai yra valdžios ir kontrolės naudojimas bei smurto ciklas.

Smurto poveikis vaikams

Specialiojoje literatūroje pateikiama vis daugiau įrodymų, kad vaikai, kurie matė smurtą šeimoje, turi daugiau įvairių problemų nei jų bendraamžiai. Problemas galima suskirstyti į tris pagrindines kategorijas:

- **Elgesio, socialinės ir emocinės problemos.** Smurtą šeimoje patyrę vaikai yra kur kas agresyvesni ir labiau linkę į asocialų elgesį, palyginti su kitais, arba juos dažniau kamuoja depresija ir nerimas. Kiti tyrėjai nurodo, kad tokie vaikai yra piktesni, priešiškesni, dažniau neklauso, bijo ir užsisklendžia, suprastėja jų santykiai su bendraamžiais, broliais, seserimis ir kitomis socialinėmis sferomis, jie menkai save vertina.
- **Kognityvinės ir požiūrio problemos.** Smurtą šeimoje patyrę vaikai dažniau nei bendraamžiai turi problemų mokykloje ir gauna prastesnius žodinių, motorinių ir kognityvinių gebėjimų vertinimus. Tyrimais nustatyta, kad lėtesnė tokių vaikų kognityvinė raida, jie nemoka valdyti konfliktinių situacijų, prasčiau sprendžia problemas, linkę į smurtinius santykius ir tiki tvirtai įsišaknijusiais lyčių stereotipais.
- **Ilgalaikės problemos.** Tyrimai rodo, kad vaikystėje su smurtu susidūrę vyrai dažniau smurtauja ir suaugę; be to, didesnė tikimybė, kad smurtą regėjusios moterys pačios taps smurto aukomis. Taip pat nustatyta, kad suaugę tokie vaikai dažniau serga depresija ir jiems dažniau pasireiškia trauminės reakcijos. Be to, tyrimai rodo, kad vaikai, susidūrę su smurtu šeimoje, užaugę dažniau miršta pirma laiko.

Nepaisant šių liūdnų pastebėjimų, neigiamos pasekmės išlieka ne visiems smurtą šeimoje mačiusiems vaikams. Vaikų rizikos lygiai ir reakcija į smurtą šeimoje yra įvairi – kai kurie atlaiko šį išbandymą, kai kuriems atsiranda didelių sutrikimų. Nuo smurto šeimoje sukeltamų neigiamų pasekmių vaikus padeda saugoti tokie veiksniai kaip socialinė kompetencija, protiniai gabumai, aukšta savivertė, ekstravertiškumas, stiprus ryšys su broliais, seserimis ir draugais, stiprus ryšys su suaugusiais (ypač su nesmurtaujančiu šeimos nariu).

Papildomi smurto šeimoje veiksniai, kurie daro įtaką vaikams:

- **Smurto esmė.** Vaikai, kurie buvo dažnų ir sunkių smurto formų liudytojai arba kurie nemato, kad už juos atsakingas asmuo spręstų konfliktą, gali patirti didesnę stresą nei

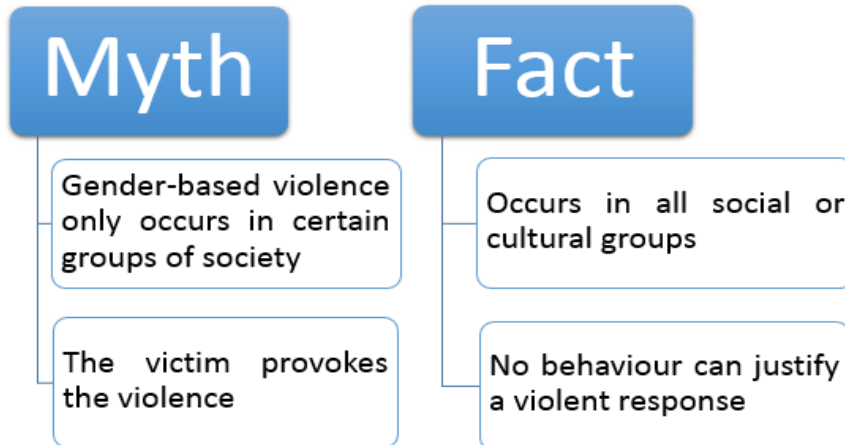
vaikai, kurie mato mažiau fizinio smurto ir patiria teigiamą bendravimą su už juos atsakingais asmenimis.

- **Vaiko amžius.** Jaunesni vaikai patiria didesnę emocinę ir dvasinę stresą nei vyresni. Tokie su amžiumi susiję skirtumai gali būti nulemti aplinkybių, kad vyresni vaikai turi geriau išsivysčiusius kognityvinius gebėjimus, kurie padeda jiems suvokti smurtą ir pasirenkant įvairias išgyvenimo taktikas sumažinti patiriamą stresą.
- **Nuo įvykio praėjęs laikas.** Iš karto po smurtinio įvykio vaikai neretai būna dirglesni ir bijo labiau. Kuo toliau praeityje lieka įvykis, tuo mažiau pastebima jo įtaka.
- **Lytis.** Paprastai berniukams pasireiškia labiau į išorę prasiveržiantis elgesys (pvz., agresyvumas ir impulsyvumas), mergaitėms – į vidų (pvz., užsisklendimas ir depresija).
- **Fizinis smurtas ar seksualinis vaiko išnaudojimas.** Vaikai, kurie mato smurtą šeimoje ir prieš kuriuos vartojamas fizinis smurtas, turi daugiau emocinio ir dvasinio prisitaikymo problemų nei tie, kurie mato smurtą šeimoje, bet patys jo nepatiria.

Priimant sprendimą dėl paslaugų smurtinėje aplinkoje gyvenantiems vaikams ir jų teikimo kiekvienu konkrečiu atveju reikia vadovautis vaiko patirtimi ir trauminiais simptomais, taip pat labai kruopščiai įvertinti apsauginius veiksmus.

MITAI IR FAKTAI

MYTHS AND FACTS

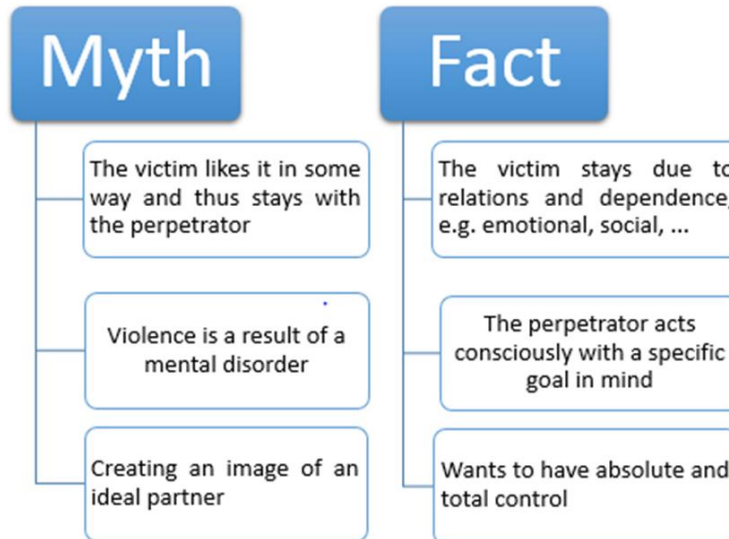

Auka pati provokavo smurtą! Dažnai auka (moteris, vaikas, pagyvenęs šeimos narys) yra kaltinama smurtą provokuojančiu elgesiu, kuris esą taip paveikia smurtautoją, kad jis nebesugeba kontroliuoti savo veiksmų.

Auka to verta! Šis mitas grindžiamas tikėjimu, kad šeimos narys, kuris turi daugiau galių, gali vertinti kito šeimos nario elgesį ir bausti jį. Mitas grindžiamas valdžios santykiais, kurie prieštarauja dabartiniams Estijos įstatymams (Konstitucijai, Šeimos įstatymui). Taip pat tėvai gali klaidingai manyti, kad fiziškai bausti vaiką yra jo pareiga. Tėvai turi adekvačiai reaguoti į vaiko veiksmus, bet negalima pamiršti, kad drausminant vaiko niekada negalima žeminti, sukelti jam skausmo ar daryti žalos. Aukos kaltinimas yra smurto pateisinimas – taip atsakomybė perkeliama nukentėjusiam asmeniui. Smurto negalima pateisinti jokia aukos elgesiu.

Tai yra šeimos reikalas. Šeimos privatumas ir nuostata „mano namai – mano tvirtovė“ tikriausiai dažnai neleidžia iškilti šeimos smurtui į viešumą. Bet šeimos ir namų neliečiamybė galioja tol, kol nėra paminamas šeimai suteiktas pasitikėjimas būti ramsčiu ir rūpintis artimaisiais. Santykiai šeimoje turi atitikti visuomenėje galiojančias vertybes, normas, įpročius. Priešingu atveju tai yra visuomenės problema, į kurią privalu kištis.

MYTHS AND FACTS

Asmuo tiesiog linkęs į smurtą. Smurtinis elgesys pateisinamas žmogaus savybėmis (pvz., charakteris), kurių esą niekaip negalima pakeisti. Iš tiesų yra būdų sumažinti polinkį į smurtą.

Tvarkingose šeimose smurto nėra. „Gerų žmonių“, „tvarkingų žmonių“ lyg ir nėra pagrindo įtarti nesveikais santykiais šeimoje ar smurtu. Daroma prielaida, kad smurtas gali vykti neturtingų, bedarbių ir alkoholikų, t. y. asocialiose, šeimose. Dėl to smurtą šeimoje liudijantys ženklai gali likti nepastebėti. Be to, pas skirtingų sričių specialistus lankosi įvairūs žmonės ir viena iš galimybių nustatyti šeimoje vykstantį smurtą yra kiekvieno paklausti, ar kas nors iš artimųjų (partneris, tėvai, vaikai ir pan.) prieš jį nevartojo smurto. Veikiant tokiu būdu žmogui duodamas signalas, kad norima suteikti pagalbą. Smurto šeimoje auka gali neigti smurtą ir į klausimą atsakyti neigiamai. Bet pagalbos sistema parodo, kad yra pasirengusi padėti.

Smurtas šeimoje yra gėda. Dažnai būna gėda, kad bendruomenėje („mūsų gatvėje dabar toks dalykas“), įstaigoje įvyko toks įvykis, kuris gali sugadinti įvaizdį. Bendruomenės, įstaigos vaidmuo nustatant smurtą šeimoje ar teikiant dalinę pagalbą gali būti prieštaringas. Viena vertus, žmonės bendruomenėje yra labai artimai susiję, neretai kartu gyvena kelios kartos, tai teikia joms ypatingą paramos ir pagalbos pojūtį, tad reikia mažiau išorinės socialinį darbą dirbančių specialistų pagalbos. Kita vertus, artimumas gali sukelti situaciją, kai smurto nenorima pastebėti ir net bandoma jį nuslėpti, nes jei tai išaiškėtų, nebūtų kur dėtis iš gėdos. Ši priežastis neleidžia aukoms ir smurtautojams ieškotis pagalbos patiems. Užuoat galvojus apie savo bendruomenės garbę ir įvaizdį, reikia galvoti apie žmones, priklausančius bendruomenei, ir reaguoti į ženklus, liudijančius šeimoje vykstantį smurtą.

Šeimoje visko pasitaiko, visuomet taip buvo ir bus. Bendruomenė gali imti laikyti smurtinį elgesį normaliu reiškiniu. Tai, kad anksčiau tarp šeimos narių buvo smurto, nereiškia, jog tai gali tęstis ir jog tai reikėtų toleruoti. Šiais laikais mes jau žinome apie neigiamą smurto šeimoje poveikį šeimos nariams ir dėl to privalome reaguoti. Be to, ir smurtautojas, ir auka gali nesuvokti, ką daro netinkamai, nes ir būdami vaikai šeimoje matė smurtą. Tokį smurto

perdavimą iš kartos į kartą galima sustabdyti įsikišant dabar, duodant aukai ir smurtautojui aiškų signalą, kad tai nėra priimtinas elgesys.

Smurtinius santykius šeimoje gali sustabdyti tik išsiskyrimas. Statistiniai duomenys rodo, kad santuokos nutraukimas nenutraukia smurto. Buvęs sutuoktinis (partneris) ir toliau smurtauja, smurtas gali tapti intensyvesnis ir pavojingesnis. Tai yra logiška instrumentinio smurto savybė: smurtautojas santykiuose mato galimybę demonstruoti valdžią.

REKOMENDACIJOS TYRIMO ĮSTAIGOMS

Įvairūs aukų tyrimai rodo, kad pusė smurto šeimoje aukų apie pastarąjį smurto įvykį informavo policiją. Vos šiek tiek didesnis procentas (59 %) policiją buvo informavę bent apie vieną ankstesnį įvykį.

Dažniausios policijos neinformavimo priežastys yra smurtautojo keršto ar tolesnių smurtinių veiksmų baimė, gėdos ir nepatogumo jausmas arba nuomonė, kad įvykis yra menkas ar nesvarbus.

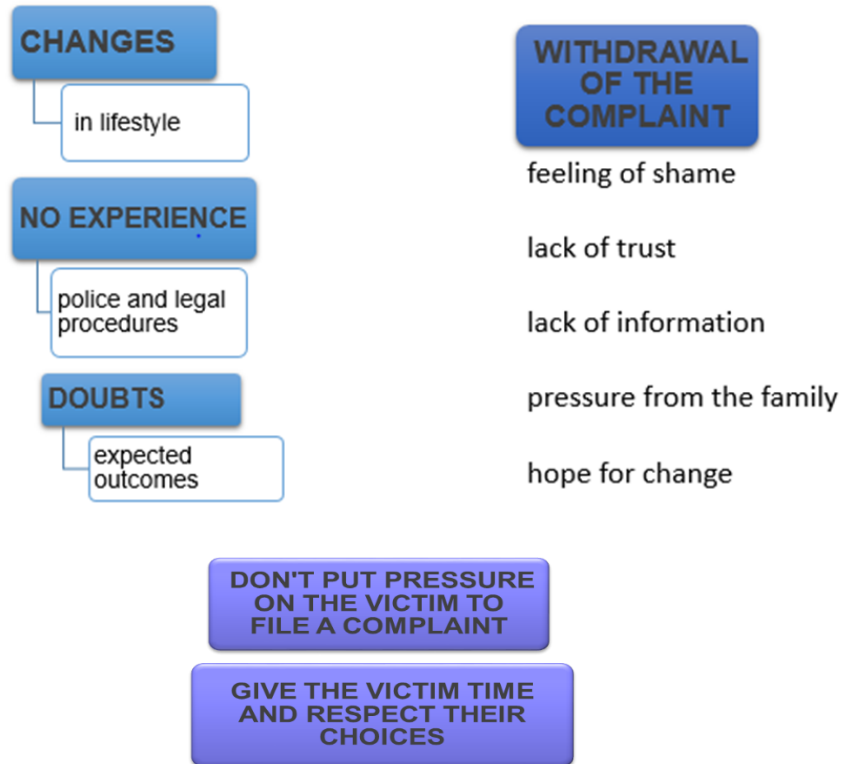
Kas dešimta auka apie pastarąjį įvykį neinformavo dėl to, kad su policija jau yra turėjusi nemalonią ar nuviliančią patirtį; šiek tiek mažesnė dalis aukų apie įvykį neinformavo todėl, kad manė, jog policija dėl įvykio nesiims priemonių.

Aukų, kurios kreipėsi į policiją, paklausus, ar kas nors būtų galėjęs palengvinti kreipimąsi į pareigūnus ir, jei taip, kas, beveik kas penkta atsakė, kad policija visų tipų smurto šeimoje atvejais būtų galėjusi būti supratingesnė ir aktyvesnė.

Nors daugelis aukų apie pastaruosius smurto įvykius policijos neinformavo, 2/3 jų tvirtino esančios patenkintos savo sprendimu neinformuoti apie smurtą. Trys pagrindinės priežastys, kodėl jos buvo patenkintos sprendimu neinformuoti policijos: 1) smurtautojui nebuvo duota pagrindo vėl smurtauti; 2) pačios susitvarkė su situacija ir nereikėjo jausti gėdos dėl to, kad policija veržiasi į privatų gyvenimą; 3) išvengė papildomo streso, kurį būtų patyrusios informuodamos apie smurtą policiją.

Nors kai kurios aukos teigė esančios patenkintos savo sprendimu neinformuoti policijos, kone trečdalis aukų vis dėlto pripažino, jog, galvodamos apie tai, kas vyko, gailisi, kad nesikreipė į policiją anksčiau arba kad neieškojo kitų specialistų pagalbos, ir daugelis apgailestavo, kad smurtinių santykių nenutraukė anksčiau.

REPORTING IS NOT EASY

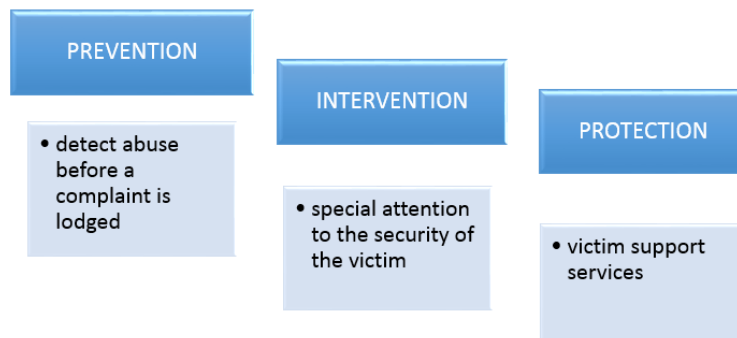
Apklauskiantis asmuo turi būti kantrus, suprasti auką ir skirti jai pakankamo laiko. Apklausti reikia ramioje, be trikdžių aplinkoje. Reikia būti pasirengus suteikti pagalbą – tiek iš karto krizinėje situacijoje, tiek po apklausos, siekiant sumažinti traumą.

10 svarbiausių saugaus ir etiško bendravimo principų:

- 1) Nedarykite situacijos dar blogesnės. Kiekvienas pokalbio momentas aukai turi būti maksimaliai saugus. Pokalbis neturi bloginti situacijos.
- 2) Kalbėdamiesi apie prekybos žmonėmis problemas būkite kompetentingi ir turėkite omenyje galimą riziką. Ruošiantis apklausai reikia įvertinti galimą riziką kiekvienu konkrečiu atveju.
- 3) Pasiruoškite patikimą, tikrovę atitinkančią informaciją – neduokite pažadų, kurių negalite įvykdyti. Būkite pasirengę suprantama kalba paaiškinti asmeniui, kuris tikisi pagalbos, jo teises, socialines tarnybas, kurios galėtų padėti, pakalbėkite apie sveikatą ir saugumą, suteikite informaciją, kurios jis tikisi.
- 4) Atsakingai ir atsargiai parinkite vertėjus ir kitus asmenis, kurie bendradarbiaus su jumis. Jūs atsakote už tinkamo žmogaus pasirinkimą ir paruošimą bendradarbiauti.
- 5) Laikykitės anonimiškumo ir konfidencialumo principo. Tai prasideda nuo pasiruošimo pokalbiui ir baigiasi medžiagos paskelbimu.

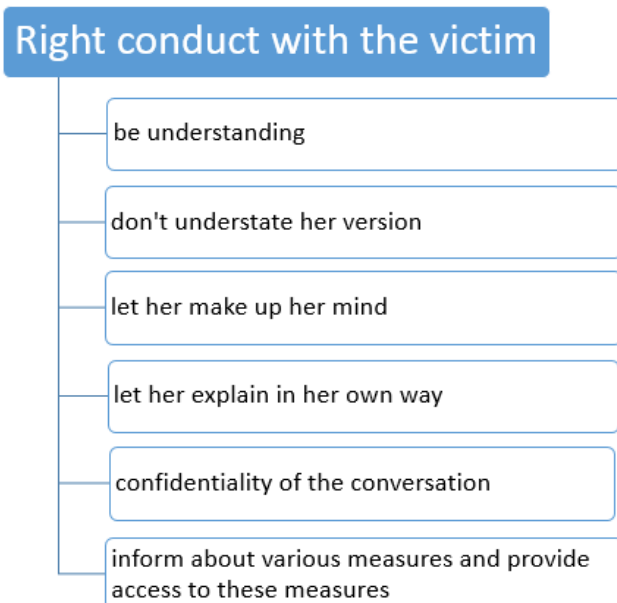
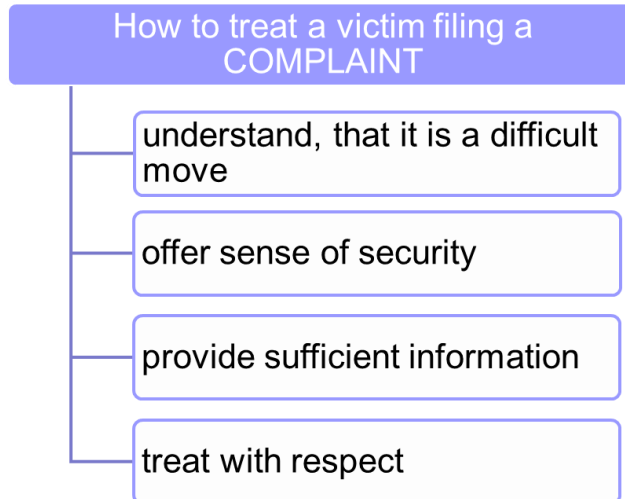
- 6) Gaukite asmens, kurį apklausėte, sutikimą. Įsitikinkite, kad asmuo nori su jumis bendradarbiauti, žino savo teises, įskaitant teisę neatsakyti į tam tikrus klausimus, teisę nutraukti pokalbį ir teisę išreikšti savo pageidavimus, kaip galima naudoti iš jo gautą informaciją.
- 7) Visuomet išklauskite asmens nuomonę apie jo situaciją, riziką ir gerbkite šią nuomonę. Nepamirškite, kad kiekviena situacija yra labai individuali. Pačios aukos situacijos vertinimas gali skirtis nuo aplinkinių vertinimo.
- 8) Nesukelkite asmeniui papildomų traumų. Neklauskite klausimų, kurie gali sukelti emocinį ir psichologinį nepatogumą. Būkite pasirengę atsižvelgti į nukentėjusio asmens stresinę būseną.
- 9) Būkite pasirengę veikti pavojingomis sąlygomis ir imtis priemonių, jei nukentėjęs asmuo kalba apie realius grąsinimus ar realų pavojų jo gyvybei.
- 10) Gautą informaciją naudokite tik konkrečiai situacijai (įvykiui) spręsti. Informaciją naudokite nukentėjusiojo interesais, dalykitės ja tik su tais, kurie gali nukentėjusiam asmeniui suteikti pagalbą.

POLICE

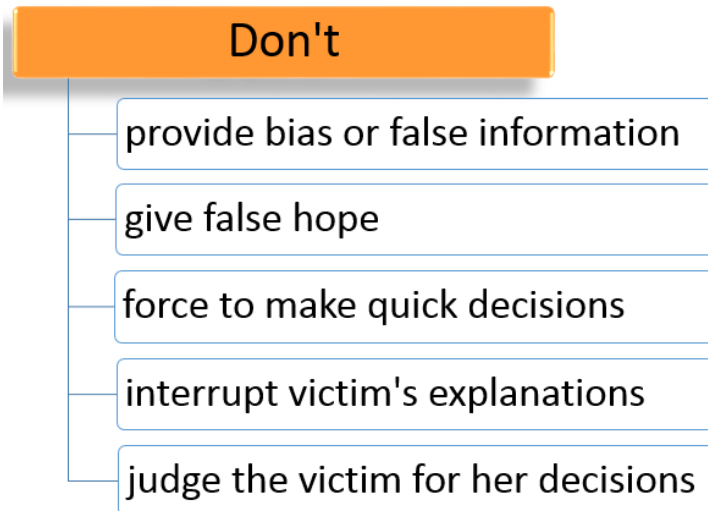
AUKĄ PALAIKANTIS TYRIMAS

Kaip elgtis su auka, kuri ateina į policiją informuoti apie nusikaltimą?

- Žiūrėkite į situaciją rimtai, tikėkite auka.
- Kalbėkitės su auka saugioje aplinkoje (nepamirškite, kad jei auka yra kartu su partneriu, tai nėra saugi pokalbio aplinka).
- Imkitės priemonių aukos saugumui užtikrinti, nesvarbu, ar ji lieka, ar iš karto išeina.
- Paašškinkite aukai, kad smurtas nėra jos kaltė.
- Paašškinkite aukai, kad ji nėra vienintelė, kenčianti nuo smurto šeimoje.
- Supažindinkite auką su vietomis ir žmonėmis, kurie padeda tokiu atveju.
- Nepamirškite, kad aukos galimybės gali būti ribotos dėl išteklių trūkumo.
- Nepamirškite, kad konfidencialumas yra labai svarbus.

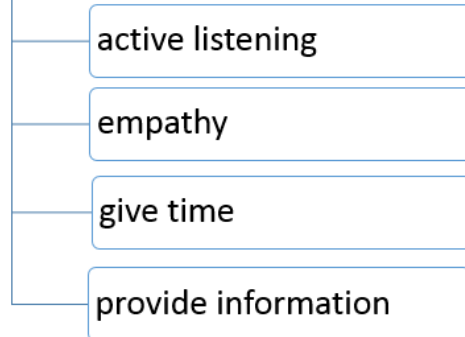
- Išsiaiškinkite, ar saugu siųsti aukai laiškus arba skambinti į namus.
- Paruoškite tvarkingus dokumentus.
- Žinokite, kad skirtingos aukos turi skirtingų poreikių, ir raskite sprendimą, atitinkantį individualias aukos reikmes.

- NEIGNORUOKITE savo intuicijos, jei kyla įtarimas, kad prieš moterį vartotas smurtas.
- NEREKOMENDUOKITE bendro moters ir jos partnerio pokalbio.
- NEKLAUSKITE aukos, ar ji išprovokavo smurtą, remkitės tik faktais. Toks klausimas aukai sudaro išpūdį, kad ji pati kalta dėl smurto ir yra tikroji smurtautoja.
- NEPRIIMKITE sprendimų už auką.
- NESITIKĖKITE, kad auka paliks savo namus ar partnerį.
- NESITIKĖKITE, kad auka su savo gyvenimu susijusius sprendimus priims skubotai.
- NUSITEIKITE, kad viskas truks ilgiau, nei manėte. Darbas su smurtu šeimoje yra procesas, kuris turi kelias stadijas, ir gali prireikti ne vieno bandymo jį įveikti. Santykiai nėra statiniai – ir auka, ir smurtautojas bėgant laikui keičiasi.
- NEVERSKITE aukos prisipažinti ar kalbėti atvirai. Tai yra jos pačios sprendimas.
- NEPERDUOKITE apie auką susijusios informacijos be jos leidimo niekam kitam.

Bendravimo su auka metodai

Techniques for dealing with the victim

Auką reikia išklaudyti, parodyti empatiją, duoti laiko papasakoti apie įvykį ir pasidalyti informacija, kas yra daroma ir kodėl. Negalima dalyti nepagrįstų pažadų.

Techniques for dealing with the victim

ACTIVE LISTENING

Make her feel like there is no hurry.
Don't put pressure on the victim to describe the facts.
Show interest in everything they tell.

Techniques for dealing with the victim

EMPATHY

Allows us to understand the attitudes and reactions of the victim.
Must not keep us from doing our job.
We are here to help them, not to suffer with them.

Techniques for dealing with the victim

GIVE THE VICTIM TIME

Show her, that we understand her earlier and current attitudes towards the perpetrator.
Give her time to express emotions.
Pay special attention to body language.

Techniques for dealing with the victim

PROVIDE INFORMATION

Give information when the time is right.
Wait until the anxiety subsides and the victim is able to give concrete information.
Provide sufficient information concerning the victim's rights and possible measures.

Aukos apklausos rekomendacijos

Questioning the victim

explain why all these questions are necessary

use suitable rooms

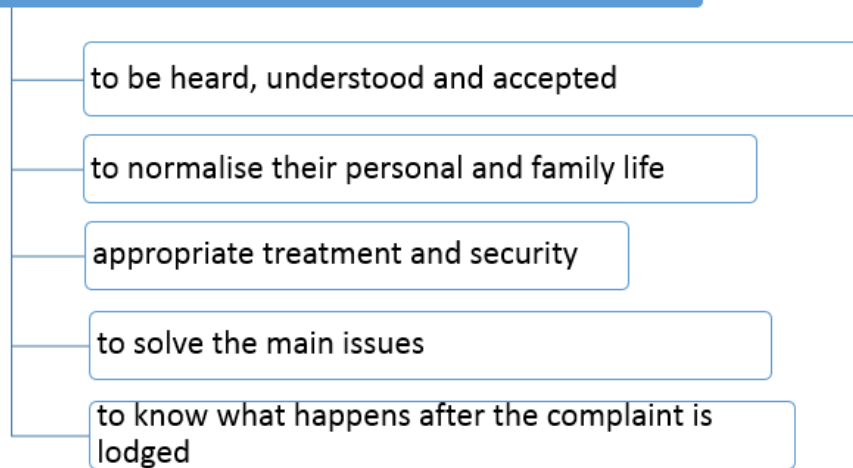
create an atmosphere of trust

Per aukos apklausą reikia gauti atsakymus į klausimus, kurie jai gali būti nemalonūs. Apklausą reikia atlikti patalpoje, kurioje auka jaustųsi saugiai ir kurioje pokalbio negalėtų sutrukdyti netinkamu metu įžengęs pašalinis asmuo. Aukai svarbu, kad būtų tikima tuo, ką ji kalba, todėl reikia sukurti pasitikėjimo atmosferą.

How to create an atmosphere of trust

DO	DON'T
<ul style="list-style-type: none"> • Introduce <ul style="list-style-type: none"> • My name is ... and I represent the • Appreciate <ul style="list-style-type: none"> • We understand how difficult it is for you to turn to us ... • Coming to the police is a huge step ... • Show experience <ul style="list-style-type: none"> • We have experience in these kinds of situations ... • We will do anything we can to help you ... 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Blame <ul style="list-style-type: none"> • Why did you go back to him ... • What did you do so that he hit you ... ❖ Disapprove <ul style="list-style-type: none"> • You should have come earlier ... • If you withdraw your complaint, there is nothing that we can do ... ❖ Belittle <ul style="list-style-type: none"> • This is not important ... • This is not anything you should ... ❖ Give false hopes ❖ Give advice

Needs of the VICTIM

Rekomendacijos policininkams

Police behaviour in intervention	
DO	DON'T
<ul style="list-style-type: none"> • ask and listen • ask for opinion and help to talk about what happened • be respectful 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ influence ❖ judge ❖ label ❖ presume

The POLICE should consider

- that abuse is usually chronic
- that a complaint is lodged if the victim and the children are at a great threat
- the importance of PREVENTION
- coordinate with other relevant services

Difficulties of POLICE WORK

- fear of not knowing how to handle the situation
- concern about being recognised in a group of abusers (male police officer)
- concern about assessing the actual threat

POLICE communication

- speak in a way the victim can understand
- communicate information in a clear manner
- pay attention to body language

POLICE protection measures

adjusted to the victim's needs

the victim has been informed and she has given her consent

cause as little harm as possible to the victim's daily life

Supervision of legal protection measures

checking the degree of compliance

assessing of the actual threat for victim at any moment

preparing activity reports

Criteria for preparing ACTIVITY REPORT

assessing concrete threat (VIOGEN)

analysing the content of the court judgement

taking protection measures according to the threat

preparing follow-up reports

dealing with the perpetrator in case of violation of measures

VIOGEN

Police assessment of risk

Police assessment of risk changes

Risk levels:

- not identified - 90 days
- low - 60 days
- medium - 30 days
- high - 7 days
- very high - 72 hours

SOCIAL protection measures

providing access to existing means

Means:

- free legal aid
- social welfare
- work related rights
- right to economic aid
- access to social housing
- providing formal education to children a priority
- legalizing the status of victims who are illegal immigrants
- electronic and data communication equipment

STATISTICAL data

importance of focusing activities

knowing the type of victim/perpetrator

Important information:

- age
- nationality
- addictions
- family history
- type of relationship

LITERATŪRA

Allen, M., Perttu, S. (2010). *Social and Health Care Teachers against Violence: Teachers' Handbook*.

[<http://www.cosc.ie/en/COSC/TEACHERS%20HANDBOOK.pdf/Files/TEACHERS%20HANDBOOK.pdf>]

Birdsey, E., Snowball, L. (2013). *Reporting Violence to Police: A survey of victims attending domestic violence services*.

[http://apo.org.au/files/Resource/BOCSAR_ReportingViolenceToPoliceASurveyOfVictimsAttendingDomesticViolenceServices_Dec_2013.pdf]

Linno, M., Soo, K. Strömpl, J. (2011). *Juhendmaterjal perevägivalda vähendamiseks ja ennetamiseks*.

[http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/perevagivalda_juhis_kovidele_veebi.pdf]

Pajumets, M., Laan, T. (2005). *Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega*.

[http://sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sooline_vordoiguslikkus/Inimkaubandus_ja_prostitusioon/inimkaubanduse_ennetamine_metodoloogia_tooks_noortega.pdf]

Perttu, S., Kaselitz, V. (2006). *Addressing Intimate Partner Violence*.

[http://www.coe.int/t/pace/campaign/stopviolence/Source/guidelines_for_health_professionals_maternity_child_health_care_en.pdf]